

І на муки, на визиск, на гніт і на зло
 Ми вже більш не зітхаем, не плачем.
 Так ! Вершника Мідного долу — беркиць.
 Запалає правдива робота,
 А над мідним тілом, кинутим ниць,
 Стане бронзовий Полуботок.

В циклі „Поліття” поет заклинає свій народ перестати **на-**
решті бути сентиментальним, перечуленим, ніжним, замріа-
но співучим, — щоби москаль знайшов смерть свою **на**
Україні :

Крізь останній пройшовши іспит,
 Вогняну прийнявши купіль,
 Не сиди на венірній присьбі,
 Під бандуру плекаючи біль.
 Ні, забудь, що з імям „поляне” —
 Ти був хитрий, лагідний раб, —
 Полюби божевільне і пяне,
 Коли загремить пора.
 О, тоді вже не треба плугу, —
 Чересло оберни на ніж,
 Перекуй на шолом і кольчугу
 Посріблілий від праці леміш.
 Що ж ! Хай з кровю мішається порох,
 Відвічних шляхів землі, —
 Ale памятатиме ворог
 Як топтати твої ковилі,
 Ale памятайте, хижий,
 Що то є — парча пшениць :
 Понесе переломані крижі
 Під побідний грім гаківниць.
 I закаже не дітям, — онукам. —
 Перекрочувати межу.
 То ж здолай до останньої муки
 Свою долю віддати ножу,
 Боронить пазурями, зубами
 Землі покраяну плоть !
 Не встигали б ворони степами
 Ворожі кістки полоть !
 Не вспівали б вітри співучі
 Розносить полонених плачі.
 Памятай — треба різать і мучить,
 Бо то з плугу зродились мечі !

В завершуючім, кінцевім вірші цього циклю поет радить
такі ліки на національні хороби :

Не хліб і мед словянства : Криця ! Кріс !
 Не лагода Еллади й миломовність ;

Міцним металлом налята безмовність,
Короткий меч і смертоносний спис.
Щоб не пісні — струмок музичних сліз,
Не шал хвилевий — чину недокровність, —
Напруженість, суцільність, важкість, повність
Та бронза й сталь — на тиск і переріз.

Бо вороги не згинуть, як роса,
Раби не можуть взріти сонця волі, —
Хай зникне ж скитсько-еллінська краса
На припонтійськім тучнім суходолі,
Щоб власний Рим кордоном вперізав,
І поруч Лаври — станув Капітолій !

Пишну красу давнього передвоєнного українського краєвиду передав Маланюк з надзвичайною силою й малювничістю у своїй „Варяжській Баладі” :

Необорима соняшна заглада —
Віки, віки — одна блакитна мить !
Куди ж поділа, степова Еладо,
Варязьку сталь і візантійську мідь ?
Від синіх меж до сіверських україн
Широчина нестримано росте,
Мов на бандурі велетенській грає
Співучим вітром припонтійський степ.
Гарячий день розлив пекуче золото
І сам втопивсь у соняшнім меду,
Й крізь спокій цей єдина леться нота —
Блажених бжіл в вишневому саду.
Лиш чорними очима хитрих вікон
Всміхнуться молодицями хати —
І знову степ пестить мої повіки,
І знову скитські баби і хрести.
Лиш, мов крізь сон, майнуть крилаті вії
І ніж очей з-під пявок гострих брів, —
І знову — степ ... Лиш де-не-де замріє
Архипелаґ поснулих хуторів ...
Дзвенить вода. Це він, це він синіє —
Балада хвиль — Дніпро. А на горі
Спить Київ — степова Александрія —
Під золотом царгородських мозаїк.
Там обертає в державну бронзу владно
Це мудре золото кремезний варяг.
І звідтіля ж воно текло безвладно
Під ноги орд, на кочовничий шлях.
Греміли десь козацькі літаври,
Віки несли не раз залізний дар, —

Він в холодку ж спочив у темній Лаврі,
Від мудrosti знесилений Владар.

А Ти — недовго гаялась в трівозі :
Сарматських уст отруйний пяний мед
Ти віддала татарину в знемозі,
І чув Твій сміх батиєвий намет ...
І далі, там, де беріг Кіммерії
Підніс коринтські обриси колон,
Де Херсонес замріяно біліє,
І снить солодкий, вічний, синій сон,
Де камянисті межі скитських прерій
Врізаються в козацький буйний pont
Причалом генуенських кондотерів
Кінцем Твоїх бурхливих перепон — — —
Оттак лежиш замріяно-розкішна.
Солодкий сон від Дону по Попрад ...
І медоносний вітер хилить ніжно
Твої жіночі пристрасні степа.

Залишається коротко переглянути останню досі, четверту книжку лірики Маланюка „Земна Мадонна” (Львів, 1934).

Інколи підо впливом усіх зол сучасності : мнимої лётаргії України під московською окупацією, всіма невдачами й розбратом на інших українських землях поетові увиждається Україна в гоголівськім образі мертвого сотниківни :

А може й не Елада Степова,
Лиш відьма-сотниківна мертвa й гарна,
Що чорним ядом серця напува
І опівночі воскресає марно.
... В безбожній церкві — шабаш, шум і шал.
Кувінька кнур. Хтось бреше песім писком.
В живуче тіло мертвая душа
Вступає знов. І ось — вона. Так близько.
Труна свистить, колуючи, а Вій
Заліznі вже розплющує зіниці.
Півнів не чутъ. І в мутній голові
Горить одне : що все це — ні ! — не сниться.

Відповідаючи одному совєтському українському критико-відповідаючи одному совєтському українському крити-кові Я. Савченкові на дуже брутальну лайку совєтського агента, Маланюк приймає виклик, приймає порівняння його з знаним горбалем з роману Віктора Гіго „Паризький Собор” і пише у відповідь :

Не сперечатимусь : я син свого народу —
Сліпця відвічного, каліki і раба,
І, мабуть, таки так, що образ Квазімодо
Із образів усіх найбільш мені б припав.
То ж хай' оттак : страшний, великий, незугарний
Я — лихом виплекан і викохан у тьмі,

Щоб в руках дзвонаря нестримано і марно
Казився лютий гнів непримирений мій.

Щоб в чорний час зневаг, насильства, гвалту й муки,
Коли регоче хам над неміччю краси, —
Враз вовком кинутись, наляття залізом руки
І кровю' ворога жагу свою зросить !
Стою в височині, в стрільчастій амбразурі,
А там внизу — юрба, де — наймити, старці
І красний Шатлер, ще несвідомий бурі,
Яка пала в очах, яку держу в руці.

Голодне і безсиле вимирання України року 1933 породило такий відгук у творчості поета :

Ані' шаблі, ані' ножа
Не схрестити в останнім герці :
Та ж камінно-мертва душа,
Те ж безлюбе і чорне серце.
Вже нема хуторів і держав,
Тільки трупи в житах, тільки трупи
Та від хріпу кривава їржа,
Що замкнула посинілі губи.
Може скажеш : зійде ? проросте ? —
Поміж ребрами хат, по дорогах
Диким зіллям здіймається степ
І регочеться з неба і Бога.
Диким, древнім, монгольським виттям
Необмежена далеч заводить.
Сірим попелом стало життя
Під огнем степової свободи.
Але сонце не згасло. Горить
Незворушене, байдужо-біле,
І освітлюєтишу безсулу
Летаргічних століть.

Дуже близькі до цих образі, але просякнені ще миттєвим гайдамацьким духом, зустрічаємо в цій поезії :

Від віку покарано степом
І простір всю силу пе.
Під смаглявим монгольським лепом
Ta проказою — тіло твоє.
І не вирватися, не стерти,
Вгрузлим тулубом не повстать,
І даремно благають смерти,
Перепалені болем уста.
Ні, не вмреш ти, Марком Проклятим
Будеш мукою мірять віки
Ta у пітьмі голодної хати
Тишком-нишком стискать пястуки.

Та у чорній нестямі істоти,
 Де гарчить гайдамацька душа,
 Відчуватимеш зимний дотик —
 Солодкаву зрадливість ножа.
 Але й ніж не спасе, не поможе...
 Дикий вітер та чорний степ, —
 Лиш будяк на нім — Боже наш, Боже! —
 Мертвим, чортовим зіллям росте.

Спогади про останній відступ української армії в листопаді року 1920 сполучаються в поета з незвичайно болючими уявленими образами:

Відійшли у негоду, у розталь.
 За плечима хripів Батій.
 Прокажена земна короста
 Віdbivala татарські сліди.
 Сизий простір, за милю — миля,
 Мовчазний і ворожий — минав,
 І мороз на тілі Поділля
 Підкопитні кріпив письмена.
 В ті розжеврені, хижі години
 Невежж спочивав Господь?
 Страшно покритки Катерини
 Мордували покірливу плоть.
 Страшно й соромно лоно голе
 Випиналося з-під ганчірок...
 Чом же дике, неплодне поле
 Не відвідав тоді пророк.
 Чом не кинув у тіло повії
 Бліскавкою — благодать?
 Ти склепив тоді хмарні вії
 І ніхто не посмів нагадати.
 Лиш вслухаючись в шуми землі,
 Як одбой виграва сурмац,
 Гамувала пречиста Марія
 Свій нестримний жіночий плач.
 А осінь глуха і зими
 Стіною туману йшла.
 Лиш епоха пекуча і димна
 Ще дзичала крізь ню, як стріла.
 Розтримтілі простори гойдались
 І хилились крокам у такт,
 І летіла горбата далеч
 Від хреста — і — до хреста —
 Там, де Захід зіяв, як брама,
 До відвічних прабатьківщин.
 Над непімщеними ж полями
 Ще гремів наш залізний чин.

Московщину, підбігуново убогу північно-азійську пусте-
лю, картає поет суворо й безоглядно :

О, бідний, жалісно-убогий
Гіперборейський примітив :
Тупі, кирпаті, злобні боги,
Одноманітний, голий спів ;
Болотяно-імлиста площа,
Берізки хорі і брудні, —
Даремно сірий дощ полоще
Замурзані навіки дні...
„Ні лотоса, ні лавра” — позем ! —
Ні натяку на вертикаль
І лиш тупим тяжким морозом
На півроку закута даль.
В нещасний час „на зло Європі”,
Ваш божевільний деміург
Створив кубло гнилих утопій
З туману ї крові — Петербург.
Ta гниль і зло не стали тілом,
Незродженого — не створить,
І місто марно протремтіло
Марою мертвих двох століть.
Харчовані невласним хлібом,
Ви mrяли — зламать, збороть
І дикунів державна диба
Нам люто мордувала плоть.
Полуботок, Шевченко, Гоголь —
Здушить, скалічить, отруїть !
Не лицарство, не перемога
А тільки зрада, підшепт, їдь,
А тільки найнята отруя
Ta куля, куплена за бруд.
Страшиться ж ! Закінчився суд
І кара йде і гнів вирує.

З сумнівом і запитанням поет звертається до майбутнього :

I от нового циклю арка
В майбутнє винесла свій крок,
I вітер віятиме парко,
I клекотітиме Дніпро,
I вслід Мазепі і Петлюрі
Підуть полки нових Мазеп.
Невжеж і цій майбутній бурі
Покірливо поляже степ ?
Невжеж не встане лютим гнівом,
Не завирує гімном злоб

Обдурий господар нивам,
 Відвічний смерд, сліпий холоп,
 Якому кожен пан в наругу
 Вигадував нове імя ?
 Одна доба ковтала другу
 І пила піт і кров земля.
 І все було даремне й зайве...
 В останній раз мій ярий клич:
 Дивись, яке нестерпне сяйво —
 Мечами променів — у ніч !

Сумнів, зневіра і одчай гаснуть раптово й розцвітає про-
 мениста віра у велич майбутню :

Невжеж калюжою Росії
 Завмре твоя широчина ?
 ...А над степами вітер віє !
 А в небі гуркотить весна !
 А степ, гарматами пооран,
 Тремтить від крові і кісток,
 Та про бої віщує ворон,
 Червлен тримаючи шматок,
 Повстань, як древле ! Панцир з міди
 Замінить лахи й ганчірки, —
 І знов дівоча стать Обиди
 Звитяжно гляне у віки.

В своєму „Посланні“ (Літ. Наук. Вістник, 1926, XII), яке зовнішнє являється ніби відповідю на програму київського неокласичного поета, Максима Рильського (який у своїм „Рибальськім посланні“ висловлює таку мрію : „А я б хотів утиші над вудками своє життя непроданим пронести“ — мрію, якої не довелося дотримати до кінця) Маланюк дає спробу критичного перегляду сучасної доби й образу програму чину української войовничої поезії.

На самім початку поеми, автор заявляє :

Так яросно хитав нас вітер, —
 Так хижо різalo життя :
 Від келії — тріски і попіл,
 Від книг — розірваний папір...
 Не самота, не сум, не опій,
 Коли горить по всій Європі
 В вітрах розгойданий простір.
 Епоха здійснених утопій
 І порох спопелілих вір.

Покоління поета, заколисане солодкими виробами пе-
 редвоєнної літератури й філософії, одразу з шкільної ла-
 ви пішло на довгі роки воювати з зброєю в руках, перше му-
 сіло відчути ввесь фальш передвоєнного українського народ-
 ництва, просвіттянства, всесвітянства і соціалізму, коротко —
 драгоманівщини.

Наприкінці вступу до поеми автор накреслює далеку мету, яку визначає Україні бурхлива й трагічна сучасність:
 Еляда скитськая в крові
 Співа крізь плоть про сонце й роси,
 Але ридає буревій
 Про власний Рим.

І майже поза
 В страсний цей час у лозняках
 Ховати тишу й (може)... жах.

Перша частина поеми присвячена апології европейської культури перед натиском евразійських московських подувів. Епіграфом до цієї частини автор взяв слова старого ідола ліберальної Росії, Герцена: „Дай Бог, чтобы russkie взялі Париж. Пара кончить ету тупую Європу“. Дуже прикро, що р. 1926 ще не була знана поема Ейснера про похід червоної бабелівсько-біблейської кінної армії на Париж. Влучно перероблені М. Чирським деякі ейснерівські рядки могли б надатися на епіграф до цієї поеми: „Катітесь, жірніє абати з абъятья толстих кушакоф, катітесь: russkie салдати уже седлають ішакоф“. Для неознайомлених з московською мовою мусимо зазначити, що кушак — черес; ішак — кавказький осел, предок Сталіна; абъятья — обійми.

Доводиться зауважити, що „Послані“ Маланюка, хронологічно майже одночасно написане, як і памфлети Хвильового, і так само як і ці памфлети (Думки проти течії) намагається відірвати Україну від московських культурних впливів і поширити орієнтацію на европейську культуру, з якою Україна має бути в безпосереднім зв'язку, не оглядуючися на Москву. Тепер цей етап здається вже перейденим. Гасло нинішньої доби, кинене Юрієм Липою ще в році 1931 інше:

Вперед, Україно, в тебе тяжкі стопи,
 Пожари хат димляться з-під них!
 Ні Росії, ні Європі
 Не зрозуміти синів твоїх.

Викладаючи у формі розмови з Рильським свій погляд на тогочасну Європу, Маланюк малює її супротивника — Московщину й її світогляд:

..... Для Вас
 Ця філософія російська,
 Здається, надто не нова:
 Русь — Рим, христолюбиве військо,
 Сінод, нагайка, Петербург
 Та хижий свист сибірських пург. —
 А в тім, маштаб поширився значно, —
 З „асвабажденія славян“
 Наш Смердякофф вже мріє смачно
 Про „пролетарії фсъх стран“;

Не „щіт”, не „крест” і не „правви”,
 Тепер вже плянетарний плян, —
 Одеського босяцтва зливи
 Перехлюпнуть за океан,
 Відомож: пуп землі в Тамбові,
 Святі всі — рускімі були, —
 Злучили Маркса з Соловйовим,
 Леонтевим переплели...

Нарешті поет висловлює своє переконання, що часи все-
 світнього захоплення „матушкою Москвою белокаменою”
 — минулися:

Могутній вітер історичний
 Знов віє з Заходу на Схід. —
 Вивітрює з повітря сморід —
 Отих кріававих „кіслих щец”,
 На мор московський — свіже море,
 Несе очищення кінець.
 Загояться всі гнойні язви,
 Мов шолуха, спадуть всі назви,
 І дійсність встане в світлі дня
 Грізною карою вогня.

Маланюк в другій частині „Послання” цілком справед-
 ливо й вірно оцінює вік дев'ятацятий — яко вік занепа-
 ду, вік, коли творилися підозрілі напів-вартости, здріблі
 і кволі. Натомісъ сучасність поет уважає добою відрод-
 ження й волі до напруженого й могутнього буття:

Прогнів до дна минулий вік,
 Весь сморід виявивсь укритий,
 І малпячий просяяв лик
 Крізь гуманістів — Маргеритів.
 Недивно, що крізь душний дим
 Стрибнув і Шпенглер в „орієнти”, —
 Зневіреній арієць в нім
 З одчаю захотів легенди.
 Ale це стерлося, як цвіль,
 Пройшло, як пароксизму хвиля,
 Й після наркозного безсилля
 Європа знову центр зусиль.
 В малярстві — путь до Леонарда,
 В поезії палкий металъ,
 В музиці — марші авангарда
 І у всьому — одна мета:
 Серця — горі і дух у Вічність,
 Готична башта, як стріла...

Креслячи образ одного з ліквідаторів комунізму в своїй
 країні, поет пише:

Це — чоловік. Затерте слово
 Устами Горькаво й Талстова,

Що в смороді російських сект
Повзло заслиниено-знайомо,
Але збагніть згучання: homo
А не „расейський чоловік”,
Це не „Христосік” в смрадній секті, —
Комунистичний епілептик,
Не „каючійся дварянін” —
Це нації міцної син.
Це навіть не Петро — папуга,
Що ставши на північний лід,
Татарською петлею тugo
Затиснув Європейський Схід
І кровю, нації Бога й плуга
Позначив свій поганський слід.
Ні! Це вогненна марселеза
Плебеям духа і рабам, —
Це Риму сонценосний Цезар
За царство Бога боротьба.
Живім же в радісній відраді :
Наш край повстане і зросте,
Бо Риму історичний радій
Сягає і на скитський степ.

Третя частина поеми закликає до повороту до віри :

Після распутінських синодів,
Церковних гицелів, чека,
В Росії слово „Бог“ не в моді,
І, може, все це Вас зляка.
Та, пригадавши даль віків
І уявивши шлях в майбутнє,
Збегнете Ви, що „Бог Батьків“
В крівавій пітьмі диких буднів —
Вікно в блакить, в буття, в світи,
Зір неба над скаженим виром,
Побідний поклик висоти
І благодать — не бути звірем.
Христос не мрія й не мара
Чи Нестерова чи Талстова,
(Блюзірство пензля і пера),
Христос — то чинна путы до Бога
То, перш за все, моральний труд
І в днях натхненна Богом праця :
Випалиювати щоденний бруд
І виростать, а не скоряться.
Щоб крізь умовний час землі
Вrostи у неба вічність божу.
Це не безсилий плач у злі,
А понад злом крилате : можу !
Це не вязничий рай рабів,

В кастратній рівності — отара, —
 Ні, це в блакить готичний спів,
 Це — творчість, мужність, слава й кара,
 Так. Кара. Бо не мертвий „мир”,
 А чинний „меч” на землю дав Він;
 Здолавши ніч, з хаосу тьми
 Йде день в багрянородній славі.

В епілозі до „Послання” Маланюк дає перелік причин, що привели нашу батьківщину до національної катастрофи: плаский, приземний, дурний всезнищуючий матеріалізм, філософія пасивності, човгання у винниченківській порнографії і взагалі засадniche партачення і знецінювання всіх вищих норм, відвічних норм, які одиноко можуть тримати життя нації на високім рівні під виливом — упертої і злобної драгоманівщини всі критерії були зрушені, опрокинені й явно виступали всі класичні прикмети занепаду й навіть смерті Нації:

Пробачте деяку нервозність,
 Несконструованість думок, —
 Пишу по роках сліз і крові,
 Що напророкував пророқ:
 „Присплять лукаві і вогні
 Її окраденую, збудять”! —
 Прогаяли великі дні
 Скалічені й маленькі люде,
 Заслинили в ганьбу і бруд
 Велику віру — й на руїнах
 Отарою мандрує люд,
 Що мав зродити Україну,
 Нас люто, хижо обікрали —
 Бо аж по бурі, по вітрах
 Ми зрозуміли, що програли,
 І доказ цьому — епіграф,
 Що взяв з останніх Ваших творів.
 Чи ж не трагічно, що поет,
 Який лікує душі хворі,
 Який майбутнє носить в зорі,
 Збагнув закон життя . . . Zu spät?

Наприкінці Епілогу поет досягає виняткової сили й виразности в визначенні хиб та й вад української передвоєнної змоскалізовано-здрагоманізованої інтелігенції, яка так невдало, так злочинно виконувала ролю національного проводу в роках 1917—1920:

Не гнівайтесь, не назовіть
 Це яdom пізнього докору, —
 Він не до Вас. І це не Ви
 Труїли ту сліпу і хору
 Потвору припонтійських піль.
 Ви — лиш рефлекс відвічних хвиль,

Ви — лиш інерція Еляди,
 Еляди скитської. Й не гріх
 Було б для іншої пори
 Складати канцони і баляди.
 Ви — син самої серцевини
 Слабої нації, якій
 Понад майбутнє України
 Дорожче власний супокій —
 Й барва крові серце крає.
 Й грім — забава Ілії,
 І мудрість — „моя хата з краю“ —
 Вся філософія її.
 Колюмб, да-Вінчі, Аліг'єрі
 Чи Дон-Кіхот — для неї міт, —
 Хахлацькі унтер-офіцери
 Ї патос на сотні літ.
 Ї вороги — лиш „воріженky“,
 Що згинуть — невідомо як,
 Ї герої — Вінніченки
 Та „карі очі“ і гопак.
 Ї метафізична суть —
 Палка ї „слабенька“ молодиця,
 Розслабленість, болото, муть
 Й ніколи — мідь, залізо, криця,
 Бо крім Богданових змагань, —
 Глухі віки образ і ганьб !
 Вона жила без архітекта
 Й була об'єкт — замісць суб'єкта.
 Як в нації вождя нема,
 Тоді вожді її — поети :
 Міцкевич, Пушкін не дарма
 Творили вічні міти й мети, —
 Давали форму почуттям,
 Ростили ї пестили події,
 І стало вічністю життя
 Їх в формі Польщі і Росії.
 Шевченко лиш збудив хаос,
 Що незрушимо спав над степом, —
 Він не здійснив своїх погроз,
 Він Гонта був, а не Мазепа.
 Ale і він багато знов
 Того, що ми давно забули, —
 Й коли б при нім оця весна
 Загуркотіла ярим гулом,
 Не йшов би він до аксіом
 Так довго, жертвенно і трудно.
 Він не хитнувся б перед злом
 I мужно стрів би день наш судний,

Міцна кров нації й родини
На смерть штовхнула б за життя --
Бо так і треба, Україно,
Країно проклята моя !

В той час як на долю Липи і Мосенда випала з боку суспільності української — еміграційної, „краєвої“ і на іначе „совєтської“ — повна і вперта ігноранція, замовчування, коротко — невізнання, то уділом Маланюка стала злоба і ненависть, з якою до юного одностайно ставилися і ставляться ерзац-метропольні лемберзькі і харківські псевдо-критики й керовники „літературної політики“. Цілком слушно з цього приводу зауважує молодий український критик Олег Кандиба, що „Маланюк досить зненавиджений, щоб увійти в історію літератури“ Студентський Вісник, 1931, 8/10). А чого варті небіжчики Евген Чикаленко і О'Коннор-Вілінська, які благали поета взагалі припинити свою поетичну творчість, вона ж бо їм така чужа, незрозуміла, далека й ворожа... „Голубчику, перестаньте писати вірші!“ ... Дуже зворушливі благання „старих українців“ і „старих українок“ ...

Михайло Мухін

IV. Юрій Дараган.

Юрій Дараган (1893—1926) небагато порівнююче поділив нам по собі одну збірку віршів „Сагайдак” (1926) та кілька розгублених по різних журналах віршів, але все високої мистецької вартості.

З усіх повоєнних поетів у нього безперечно найбільше зв’язку з передвоєнною добою символізму й естетизму.

Його твори повні ґраційної легкості, малюнків ніжних барв, але разом з тим яскраво й виразно закреслених.

Перед смертю від невмолямих сухот, на які від довгих літ він слабував, поет так окрилено згадує поривання минуліх юнацьких днів :

Бувало підлітком виходиш так з театру,
 „Проспект” знайомий ніби вже не той,
 Ще ніби Мефістофель вабить Марту,
 Крадеться Фауст вуличкою тою.
 Або Ромео щиро так кохає,
 Або по ставу блисне ясна путь,
 І Лоенгріна з радісного раю
 Лебеді білі раптом привезуть ...
 І ніч не та, і щось ворожать зорі,
 І тисне груди божевільний шал,
 І спрага подвигу в палкому серці вз’оре
 Глибокий слід і збудить мрій фіал ...

В „Містичному” — короткими рисками передані незабутні дні бойових походів :

Зорі злякано дивилися в очі близькому
 Дніві, що займався вже в бою ...
 Ніби очі на малюнках Котарбинського
 Ніби краплі плинного вогню.
 Чи ж тому в завоях мли увечері
 Тоскно квиліли нічні птахи,
 Ніби віщували в кратких реченнях
 Непоправність хиб ...

Українському воякові на чужині сниться, як він верх вночі наближається до столиці України — Києва :

Своїх сузір незнаний визерунок,
 Заграви рідні — під чужим кутом ...
 Дрібні хмаринки, наче срібні руна
 Понад чумацьким радісним шляхом.

І ціла ніч — мов чуйна кобилиця,
 Що на отави вибігла зо стаень,

На чорному коні казковий лицар
Женеться чвалом в мій далекий край.

Йому Дніпро і степ безкрай сниться
І київських хрестів лискучий ліс,
Але назустріч їм небіжчик місяць
Поблідле чоло мертвенно піdnis...

Кінь вороний знявсь гопки від жаху,
Кінь вороний у дальшу путь не хоче
І срібним порохом чумацького шляху
Засліплює мандрівникові очі.

„Прозорість” — ще один з китиці передсмертних віршів
Дарагана — зразок досить для нього типового твору, де слова мають особливості барв на пензлі маляра :

Знов крізь мережево розквітлого ясмину,
Крізь ожурівість запашних кущів
Веселій молодик серпом блищить,
Веселій молодик зйшов на зміну.

Ясмину мрії линуть до небес,
Тона води зелені та блакитні,
Ви памятаєте — колись, у квітні ?
Ви памятаєте конвалії та без ?

Зарожевійте трошки, оживіть —
Інакше білість пяного ясмуна,
Що закохавсь без тями у шипшину
Холодним снігом облетить !

„Куранти” — приносять цікаву спробу збільшення музикальної виразності слова :

День тут, ніч там
Лік згубив хатам.
Воде хлопець та співця
Темного сліпця.

Тин, тінь, далечінь,
Червінь чарівний.
І тополі через поле — в синь.

Ой, висок голосок
Вітер та струмок.
Перевіє, переблище
Коли треба і засвище .

З дюн юн, наче вюн
Відголоски лун.
Ніби в лісі озвалися
Перебори струн.

Варто підкреслити, що Юрій Дараган був один з перших, хто повернув зацікавлення українських поетів на старо-київські шляхи, такі занедбані в добу занепадницького псевдо-народницького плаксивого драгоманівського сенти-

менталізму; принаймні його старо-київські речі (Три лица-
рі, Малуша й інші) перші з'явилися на сторінках таборової
„Веселки”. Дуже прикро, що, не маючи „Сагайдака” під ру-
кою, не можу навести більше з цих речей. З пам’яті можу
навести лише початок однієї з цієї серії речей Дарагана, пов-
ну незвичайної соняшності й музичності:

По царівну, по Рогніду, у незнаний край
Іде з любим побратимом лагідний Дунай.

Сухітний поет, разом з тисячами таких сухітників, жертв
„союзного” піклування поляків в таборах інтернованих воя-
ків Армії Української Народної Республіки, перебував дов-
ший час у подібних таборах, про які незадовго перед сво-
єю передчасною смертю згадує в вірші п. н. „З літопису днів
біжучих”:

Бисть тишина — в Щипюрні у шпиталі
Бисть тишина та тіні козаки,
Що від сухот мовчазними вмирали...
Бисть тишина безмежної тоски...

Ми знали, що потай улюблений військами
Отаман виїхав на довго... на завжди...
Ми чули, на серцях лежав могильний камінь.
І воском танули гартовані ряди...
І осінь йшла і плакала безрадно
Рік 22-тий — мовчазний одчай...
В таборі мряка — наче сивий ладан
І напівтеплий з сахарином чай...

— Хто це робив? — Пригадуєш, не знаєш
— Чи Гуня, чи Павлюк, чи Гордієнко Кость?
Стояв олуплений, трагічний Каліш
Ридав Норд-Вест і — Нічесоже бисть.

У поемі „Мазепа” Юрій Дараган пробує відтворити величну і трагічну добу мазепинського смеркання.

Поему попереджує вступ, де поет влучно зв’язує тодішнє добу по полтавськім розгромі з нинішньою руїною:

То і тепер москаль похмурий,
Чи ж не воскреслий то Петро,
Що йде крізь хуртовину й бурі,
Щоб знов палити твій Батурин,
Щоб знов накинути ярмо?

Заспів до поеми окреслює загально долю пам’яті Гетьмана Мазепи:

Кінець бурхливої гетьманщини —
Одчай і маєстат.
Твій захід жовто-помаранчевий,
Твоїх очей агат.
На тлі минувшини трагічної
У жовтім кунтуші,

То ж ти — мара душі величної
 Шляхетної душі, —
 То ж ти, Гетьмане, сивий страднику,
 „Опущений Іван”!...
 Перемогли, зробили зрадником...
 Зникає пан Гетьман...

Однією з найкращих частин поеми є без сумніву „Лист”
 полковників Апостола й Горленка до Мазепи; де вони **мо-**
лять Гетьмана зірвати з осоружною Москвою:

„Яко ми за душу Богдана
 Молим Бога і славим його,
 Що Вкраїні загоював рани,
 Знищив, скинув ляське ярмо,
 Так, противно, — самі і нащадкам
 Перекажемо клясти тебе,
 Як не звільниш сплюндровану матір
 З-під московського іга тепер,
 Очі всіх на тя уповають,
 Хай пильнує життя твое Біг,
 І благаєм, щоб волю для краю
 Він здобути тобі допоміг,
 Бо неволі, знущання вже доста,
 Закипає у серцеві **кров**.

Миргородський полковник Данило Апостол
 і прилуцький — Горленко Дмитро”. —
 Так хвилює і кличе Вкраїна,
 Запорожці, як бжоли гудуть;
 „Що ж не хоче Гетьман і донині
 Простувати на вільную путь,
 Може мало неволі й ганьби,
 Може далі служити Москві,
 Хай поспільством піклується Пан-Біг.
 А Вкраїну на смерть і на скін?

Руйнування Батурина москалями поет відтворює **так**:

Бороняться Батуринці завзято.
 Жінки, міщене вийшли на вали,
 І мрут під гаківницями салдати.
 До замку йдуть і старі і малі.
 І зрада, знов ганебна зрада,
 Таємний вхід вказала москалям,
 Вони ввірвались диким стадом,
 Вдираються у Божий храм...
 Всю площу москалі залляли,
 Мов гайвороння з висоти,
 І на списи дітей встремляли,
 Жінкам пороли животи,
 З ікон здирають срібло, злато,
 Вбивають навіть і дітей.

I за халяву — діяманти,
I жмені — золотих річей.
Горить Батурин... Все живе
Потяте, вирізане, вбите...
Лише рудий вогонь несе
Свої жалі похмурим висям,
I край сусіднього села
Багряним димом застеля.
I дико, дико так вночі
Червоним полум'ям блищить...

Поєма Дарагана, написана р. 1924 рівно ж була першою
ластівкою повороту зацікавлення добою Мазепи.

Людмила Троянська

V. Олекса Стефанович.

Олекса Стефанович, одинокий збірник віршів якого вийшов у р. 1927 заходами студентів емігрантів північно-західних земель (цебто Волині, Холмщини, Підляшшя, Полісся), сумлінний і дбайливий майстер віршу. Хоч Остріг, який його виховав, давно вже ніби не пишається славними в історії України стародавнimi школами, що від віків уже лежать в руїнах, проте якісь могутні відблиски з давнину з XVI століття, доби розквіту Острозької Академії, ще опромінюють острозькі околиці...

Незвичайно старанно і глибоко вжився Стефанович у давній первісній добі історії України, добу міці і слави старого Києва й добу першої руїни, спричинену впадом монголів у середині XIII. століття.

У поемі „З давнього-давнього”, яку попереджує епіграф з „Слова о полку” — „Див кличе верху древа”, — читаемо:

Не пави кличуть то, не меви, —
 То в темряві лісів,
 У пущах=нетрях, „вверху древа”
 Чорнокриластий Див.
 Сидить криластий десь найвище
 У хащах, у кущах —
 I про нещастя криком віщим
 Степи оповіща.
 Спливає кликами у захід —
 Риданнями — у кров...
 Гудуть: „недобрі в лісі птахи
 Звили собі кубло”...
 Клекочуть клики у безкрає —
 Шугає степом жах...
 Десь древня баба камяная
 Здрігнулась на горбах...
 Уже давно заснули пущі,
 А чорний див не спить,
 А він все кличе, невспущий,
 А він ридає кричить.
 Уже на заході пожежу
 Давно хтось погасив,
 Та котить, котить у безмежжя
 Свої ридання Див.
 Клекочуть клики в очі ночі —
 I з ними ніч рида —

Гудуть по селах: „знову хоче
 Прийти якась біда...”
 Клекочутъ степом луни лунко,
 Лунають у ночі
 Відламками свої відлунки
 В ярах десь гублячи.
 Не хвилі, — гори море горне
 Почуло море клик...
 Каспійське стогне, стогне Чорне --
 І клубами — їх мли.
 Стряснуло Волгою — почула...
 Почули клик ридань —
 Здрігнулись Сурож і Посулля
 І в тьмі Тъмуторокань.
 Далеко лине клекіт кликів
 І чує сторона:
 І море чує їх і ріки,
 І гори й низина.
 Сидить криластий десь найвище
 У хащах, у кущах —
 І про нещастя кликом віщим
 Степи оповіща.
 ...І от дороги, як підлога,
 Риплять од хижих орд.
 І крик возів — мов хто сполохав
 Десь лебединий хор.
 І от степи од орд ступання
 І стогнуть й стугонять.
 І стріли осами од рання
 До вечора сичать.
 І не один шолом — надвоє...
 І ломляться списи...
 І никнуть трави під вагою
 Червоної роси.
 Глибоко з полком своїм Ігор
 Глибоко в степ зайшов —
 І хилить половецький вихор
 Вкраїнську хоругов...

Душа із тіла — наче пташка —
 Й працює Птахолов...
 Вода в Каялі — тяжка, тяжка
 Вода в Каялі — кров.

У „Хресті” Стефанович ніби дає остаточне і вельми мо-
ументальне оформлення своїй старій темі „Іллі Муромця на
 роздоріжжі”:

В пустелі безлюдній встаєш на дорозі укрутній...
 Укопано стали сталеві копита коня...
 Похмурий, безрухий, — мов з муру ти викут, могутній;
 Мов з муру ти викут, піднятий над заходом дня.

Майбути, од віку цим' нетрям нічого не треба...
 Ні гір, ані веж із орлиним перекликом „Стеж”!...
 Далеко-далеко доходить у дроготах небо,
 Сперезане за-день папругами лютих пожеж.

В яку задуднити, — куди із цього перехрестя?
 Здається, од віку папруги племен і доріг,
 Цю землю карають — пережуть і крають і хрестять...
 Давно в середхрестя цей камінь злоречий заліг!

Вправоруч — погроза, ще тяжча погороза — вліворуч,
 А просто — пропасти, покласти себе і коня.
 Загуслася в повітрі, — не плине полинова горич...
 За зграєю зграя, і краче і гра вороння...

Не здіметься вітер, — отроєних трав не сполоще...
 Там кости між ними, а там — нежива голова...
 Неначе живая, в зубів засміялася ощер
 І ящером з ока метнула, неначе жива...

Давно би рушати... Упало багровее коло, —
 Вороже навколо стає щохвилини темніш...
 Піднявшись горою, захмаривши думою чоло,
 У дикому полі на злім роздорожжі стоїш.

Під образом богатиря старої билини, Іллі Муромця, на
 роздорожжі, слід розуміти нашу батьківщину, положену на
 розграні двох світів. Тому хоч-не-хоч мусимо простежити
 за розвитком цього образу до кінця:

Невжеж це вітер долинув?...
 Звідкіль він, свіжий, пливе
 У цю полинну долину,
 У царство це неживе?

Все ширше повіви вітра...
 Як швидко, дивний, росте!
 Роздер отруйне повітря —
 І лине, рине на степ...

Вже лет шалений — не повів...
 З яких кришталльних сторін
 У пущі-нетрі степові
 Летить, розкрилений, він?

Трава — одливи, приливи, —
 Зайшлася звоном трава...
 Як прище твій чорнобривий,
 Як гриву він розвіва!

З твоєю злотною впарі
 Вона під хмари зліта...
 То чорна плеще по хмарі,
 То бе її золота...
 Рвануло — й скинуло галич, —
 Забула крики свої...
 Як легко дишуть у далеч
 Могутні груди твої!

Давно ти цими ковтками
 Вино повітряне пив!
 Мов тільки видався камінь
 В хресті із чорних шляхів...

Мов сном недобрим пустиня
 І камінь клятий і хрест...
 Мов пੇшти вина прозорі,
 І з них — крилатий нордвест.

Мов навстіж — двері просторів
 І вікна обріїв — теж...
 Мов моря простори сині
 Напої зоряні пеш.

Та тихшає вітрова сила...
 Ще вдарив по гущаві трав —
 І випростав крила —
 І склав.

Омита і витерта пустиня
 Простерлася, ні мертва ні жива...
 ...І ринули гудінням
 І звонами слова:

„Нехай усе тобі вороже,
 Нехай жорстоким буде бій, —
 Негоже, лицарю, негоже
 Замислюватися тобі.

Ти бачив цюю Україну! —
 Лиш полини, лиш буряни...
 А мала вибути крином
 А мала квітнути, багата! —

Благоуханної весни!
 Не крові гіркої ріка, —
 Із неї мали витікати
 Річки медів і молока.

Де розсипатися оселям,
 Немов веселим намистам, —
 Неізходимая пустеля
 Глухими заростями там...

Чорнопапруге роздорожжа
 Та чорнокрилявини грай ...
 Це дика сила зловорожа
 Занапостила ясний край.
 Це хижка сила положила
 З своїх доріг на ньому хрест,
 Щоб не піднявся із могили,
 Щоби ніколи не воскрес.
 Щоби до віку, як підлога,
 Земля рипіла і гула,
 Стогнала, скаржилася, небога,
 Людей і Бога прокляла.
 Щоб захлиналася у крові
 І розвиднялася вночі
 Од місяців яробагрових,
 Що сходять, вгору не йдучи.
 Щоб за навалами навали
 На неї кидали свій шал,
 Щоб шквали гвалтів не вгавали,
 За валом взвихрюючи вал.
 Щоб крики, зойки і голосіння
 Щоби довіку Дивій спів —
 В кріавеве заходу кипіння
 Роздертий клекотами зів ...
 Це злі, непроханії гості
 Проклали просторами хрест —
 Й лежить між травами, де кості,
 Де буються ворони з-за решт.
 Лежить на тілі України
 Її проклятіє, злодух.
 І до сьогоднішньої днини
 Несе її чорную біду.
 Лежить, упершися у перса,
 Кінці, мов крила, розпростер —
 І що творилося тут перше,
 Те саме твориться тепер.
 Колеса, ноги і копита —
 Без переліку, без числа —
 Й гуде, тратованая, бита,
 Як і колись вона гула ...
 І стугоняль степи і стогнуть
 Од тяжкотупотних стоног —
 І дні, здрігаючися, лохнуть
 І ночі в дроготах трівог ...
 Те, що у давні було роки, —
 Те уторік, позаторік ...

Жорстоким хрест оцей широкий
Із уторованих доріг !
Одкриті сарані неситій,
Із давніх давен — сарані, —
Таким, як ти, вони закриті,
Таким заказані вони.
Встаєш отут — і проти тебе
Злоречий камінь вироста ...
Та слухати його не треба,
А треба вирвати з хреста.
О, чує, знає дика сила,
Якій скіпіти боротьбі.
Які принесли тебе крила,
Що завіряється в тобі !
Нехай ворожить, зловорожа,
Ляка загибллю, нехай, —
Ти розвяжи це роздорожжа,
Хреста навіки розрубай !
Ти вирви, виверни цей камінь, —
Здигни з хреста його „амінь”, —
Розкавалкуй, розбий скалками —
І порохом його розкинь !
І рушся, сурмлячи у простор, —
Давно вже рушити пора ...
Твоя дорога — тільки просто, —
Лиш прόсту лицар вибира.
Лише у простую дорогу
Веде ясна його мета ...
Назад несе він перемогу —
Або ніколи не верта".

Положена на кордоні двох світів — осілого — кочовного, Европи й Евразії, культури й хаосу, Україна, у IX—X, XII—XIII століттях так само як і в XIX—XX століттях усе виставлена на небезпеку від хаосу й тьми чи то від половців, печенігів, чи то від татар, турків та москалів. Лише лицарськістю, завзяттям і героїзмом можна поборювати наступ евразійських орд, ніколи покорою, приниженнем, пацифізмом, шляхом Брюховецьких, Драгоманових, Скрипників не можна захистити буття нації.

Стефанович цілковито зжився з старими історичними мотивами київської князівської доби — до походу Ігоря проти половців, осіпаного в „Слові о полку” і до татарського наїзду. Інколи він покидає ці давні історичні доби. „Богдана стрічають” присвячені в'їздові Великого Гетьмана до Києва (р. 1648) :